

fenntartásuk, műemléki védelmük nem indokolt. A telkek régészeti védeltsége feloldható.

Az ásatáson részt vett Pölös Andrea és Belényesy Károly.

VÉGH ANDRÁS

36. Budapest I., Szalag utca 21. – Corvin tér 10.

LT, Kö

A Budapesti Történeti Múzeum szondázó jellegű régészeti feltárást végzett a Szalag 19 Kft. megbízásából az említett régészeti védeltséget élvező telkeken a megbízóval kötött szerződés alapján.

A feltárást a szomszédos, Szalag u. 19. területén 1997-ben napvilágra került temető indokolta, a kutatás tisztázni kívánta mennyiben terjed ki a temető a Szalag u. 21. telkek területére is. 1989 őszén a Budapesti Történeti Múzeum két kutatóárokkel vizsgálta már a telket, és ekkor 5 db melléklet nélküli sír, falmaradványok, valamint szórványos őskori objektumok kerültek elő. (Lásd az előzetes jelentést: Budapest Régiségei 29 /1992/ 239.)

A feltárási terület ma egy helyrajzi szám alatt jelzett egységes telek, azonban az 1944–1945-ös ostrom előtt még két telekből (Szalag u. 21., Corvint tér 10.) állt, amelyek beépítettsége jelentősen különbözött egymástól. A Corvin tér 10. számú telken a századfordulón épült, kétemeletes bérház emelkedett, míg a Szalag u. 21. számú telken kis földszintes ház helyezkedett el. A két épületet eltérő mértékben pincézték alá, ezért a korábbi korszakok maradványai igen különböző mértékben voltak feltárhatók.

A Corvin tér 10. számú telket teljes egészében alapincézték a századfordulón. A pincékből gépi úton eltávolítottuk a ház bontási törmelékét, majd a pincepadlót megtisztítva megnyestük a felszínt. A pincepadló alatt három nagyméretű kelta gödröt tártunk fel, amelyek gazdag kerámiaanyagot és egy kelta pénzt tartalmaztak. A gödrökön kívül nem került elő leletanyag.

A Szalag u. 21. számú telken csupán egy kisebb pince található a szomszédos Szalag u. 19. telekkel határos fal mentén. Szondázó kutatásunkat az 1989-es kutatóárok és a Szalag utca közötti mintegy 5 m széles és 10 m hosszú sávban végeztük el, ahol hetvenkilenc sírt, illetve sírrészletet tártunk fel. A sírok az 1997-ben a Szalag u. 19. telken feltárt sírokkal megegyezően K-Ny-i tájolással feküdtek. A sírmellékletek szinte teljesen hiányoztak, csupán a rendkívül egyszerű temetési ruházat néhány fém alkatrészeit (leginkább kapcsok) találtuk meg. A temető területe rendkívül szűkös lehetett, mivel a sírok egymás fölött három-négy rétegben helyezkedtek el, illetve az újabb és újabb betemetkezésekkel a korábbi vázmaradványokat általában szétbolygatták.

A sírok földje feltöltés alatt kb. 1 métert mélyítve, paticsos, sötétbarna színű felszínt tártunk fel. Ez a réteg feltehetően egy kelta telep planírozási rétege, ám egy gödrön kívül más objektumot nem sikerült megfigyelnünk.

A szonda területén a kutatást teljesen elvégeztük, a feltárt leletanyag a Budapesti Történeti Múzeumba, illetve a Természettudományi Múzeum Embertani Tárába került. Az 1989-es kutatóárok és a Szalag u. 19., illetve a Corvin tér 11. telkek közti területen a szomszédos épületek falai miatt statikai okokból régészeti feltárást végezni nem lehetett, ezért az építkezés menete közben szükséges a helyszín folyamatos régészeti felügyelete és az esetleg még előkerülő régészeti objektumok (sír, fal stb.) dokumentálása. Ezen feltételek mellett a telkek régészeti védeltsége feloldható.

Az őskori feltárást Horváth Attila vezette, az ásatáson részt vett Szébeni Andrea régészhallgató.

VÉGH ANDRÁS

37. Budapest I., Szent György tér nyugati sávja

Á, Kö, Kk, Kú

A mai Szent György tér és utca nyugati sávja a középkorban a Zsidó, utóbb Szt. Zsigmond utca nyugati oldalához tartozott. Az utca a régészeti feltárások során szolgáltatott bizonyítékok szerint eredetileg jóval hosszabb volt: a Zsidó (Fehérvári) kaputól egészen a mai palota „C” épületéig ért, nyugati oldalán végig polgári házak sorakoztak, helyenként egy-egy várfalhoz vezető közzel megszakítva. A középkor végére a ház-sor déli részét elbontották, s helyén a palota előudvarát alakították ki, amelyet fallal is elválasztottak a várostól. A török kor folyamán a fal északi előterében – a későbbi királyi istálló helyén – lévő további középkori házakat is lerombolták, s helyükön észak-déli irányú belső védőfalat emeltek. A régészeti feltárásokon napvilágra került épületmaradványok az építéstörténet és a terület felhasználás szempontjából három főbb korszakba sorolhatók:

A városalapítás után (a 13. század közepe) tudatosan kialakított szabályos telekstruktúrán emelkedő középkori épületek részletei, illetve a középkori városi erődítés jelentős maradványai. A középkori épületek a török kor folyamán is használatban maradtak, bár egyre sérültebb állapotban. A középkori városfalakat a török korban számos alkalommal javították és erősítették.

A város 1686-os visszafoglalása után a középkori telekstruktúra maradványaiból a romos épületeket újjáépítették az északi részen, ám a déli részen még erődítések álltak, illetve új erődítéseket terveztek a romok helyén. A 18. század végétől az erődítési terveket feladták, felépült előbb a Teleki palota, később pedig a Királyi Istálló épülete.

A 19–20. század fordulóján a területet teljesen bevonták a kormányzati-rezidenciális negyedbe. A Teleki palotát Habsburg József főherceg vette meg, majd nagy mértékben átépítette és bővítette. A Szent György utca polgárházait lebontották, helyükön kertet és luxusistállót építettek. Az épületek az 1944/45-ös ostromban jelentős sérüléseket szenvedtek, majd az 1950–60-as évek során lebontatták.

Királyi istálló

A régészeti ásatások napvilágra hozták a zárt sorú homlokzattal beépített középkori telkek maradványait. Elsősorban az utcafronton kerültek elő pincék és mélypincerészletek, amelyek feltétlen védelmet igényelnek. A középkori utcafront azonban ma nagyrészt a palotába vezető út alatt található, mivel az 1960-as években a királyi palota 'A' épületének nyugati irányú bővítésével az eredeti bevezető utat is áthelyezték nyugat felé, és ezzel a királyi istálló keleti homlokzata is az út alá került.

Az istállóépület keleti szárnya alatt É-D-i irányú, török kori erősítés jelentős vastagságú fala került elő, amelyhez a 18. századi tűzéraktanya falai épültek. Az ágyúállás falai megőrzendők és bemutatandók.

A mai várfal itteni szakasza meglehetősen késői eredetű, mivel az 1541 után ismétlődő ostromok során többször lerombolták. Ma álló legkorábbi részletei a török korban, illetve annak végén, 1684 után készülhettek, majd sorozatosan javították és erősítették. A fal statikai teherhordó képessége azonban igencsak kérdéses, mivel a várfal belső oldalán jórészt a korábbi falak omladékainak tetejére épült. A mai várfallal párhuzamosan, attól kb. 5–6 méter távolságra kerültek elő az Árpád-kori városfal maradványai, amelyek feltétlenül megőrzendők és bemutatásuk is indokolt, hiszen az itteni falak szerves folytatásai az Északi cortina faltól D-re, a Királyi Palota Előudvarán feltárt és bemutatott Árpád-kori városfalszakasznak, valamint – megszakítással – folytatódnak észak felé, egységes rendszert alkotva a Várnegyed nyugati oldalán.

Az Árpád-kori városfal és a mai várfal közötti terület régészeti kutatása az említett igen vastag omladék miatt csak korlátozott mértékben, szondázással volt megoldható. A továbbiakban itt szintsüllyesztés elképzelhető, a földkitermelés során azonban szigorú régészeti felügyelet szükséges.

Az Árpád-kori városfal és a barokk tűzéraktanya közötti sávon középkori alapfalmaradványok, illetve rossz megtartású, kisebb török kori épületrészletek kerültek elő, amelyek dokumentációját elvégeztük, megőrzésük azonban nem feltétlenül szükséges.

Az egykori királyi istálló 19. század közepén épült alapfal- és pincemaradványai jelentős méretűek, ám ma már az eredeti épülettömbnek csupán csonkjai a királyi palota fent említett bővítése és az út áthelyezése következtében. Az istálló falainak megtartása nem feltétlenül szükséges, esetleges bontásukat azonban régészeti felügyelet mellett kell végezni, mert bennük másodlagosan felhasznált középkori és római kori kőfaragványok találhatóak.

Teleki-palota

Az ásatások feltárták a Teleki-palotát megelőző középkori eredetű beépítés pince- és mélypincerészleteit és alapfalmaradványait. Beigazolódott, hogy a középkori épületek megérték a török kort is, és ennek pusztító ostromai során mentek végérvényesen tönkre. A középkori

épületmaradványok megtalálhatók mind a Teleki-palota egykori pincéi, mind pedig udvara területén. A középkori épületmaradványok megőrzése feltétlenül indokolt, az utcai homlokzat előtti pincemaradványok helyreállítandók és bemutatandók.

A várfal itteni szakasza az Anjou-kori második városfal kiváló állapotban lévő, látványos maradványait őrizte meg számunkra. Az egykori védőfolyosó járójáig emelkedő középkori várfal belső oldalán árkádívek sorozata tartotta a gyilokjárót. A várfal későbbi erősítéseit, javításait kívülről köpenyezték a 14. századi eredetű, középkori városfalhoz, így a belső oldal árkádívei ma is látványosak, illetve a modern hozzáépítések eltávolítása után helyreállítandók és kiegészítendők. A várfal műemléki védelmet élvez, bemutatása, helyreállítása feltétlenül indokolt, és ez felveti a várfal mentén húzódó sétány itteni folytatásának, kialakításának kérdését is.

A Teleki-palota és annak 19. és 20. századi bővítései a visszabontott pinceszinteken jelentkeznek, korábbi felmérésekből ismert falakat feltártuk és újra dokumentáltuk. A 18. század végén épült Teleki-palota pincefalait megőrzendőnek tartjuk, és javasoljuk, hogy az esetlegesen itt kialakításra kerülő épület tömegében és alapterületében az egykori Teleki palota dokumentált méretei és léptékei között és az eredeti helyszínen kerüljön kialakításra. A 20. század bővítései (elsősorban az átépített északi homlokzatnál, illetve a nyugati pincebővítésményeknél) elbonthatók, dokumentálásuk megtörtént.

A Teleki-palota északi pinceszárnya alatt korábbi helyszínrajzokon is ábrázolt mélypincét tártunk fel, amely a bontás ellenére részben épen maradt. A mélypincében a középkori beépítésből származó kutat, vagy vermet tisztítottunk ki. Mind a mélypince, mind a kút megőrzendő, bemutatása és helyreállítása indokolt.

Szent György utca 2–10.

A régészeti kutatások során kibontottuk az 1900-as évek elején lebontott polgárházak épülettörmelékekkel tömdekelte pincéit és mélypincéit. Az utcafronton zártvonalú beépítés mentén, egymáshoz épített, középkori eredetű pincesor került napvilágra. A középkori pincéket a 18. században kijavították és egészen a századfordulóig használatban voltak, bontásuk során csupán boltozataikat bontották meg, így maradványaik ma is mindenhol a boltvállak magasságáig emelkednek. Az utcai homlokzat mentén sorakozó középkori pincékhez a 18. században felépült udvari épületszárnyak barokk pincéi csatlakoznak, esetenként a teljes udvart körülölelik (pl. Szent György u. 6.). Mind a középkori, mind a barokk pincékből lejárók vezetnek a mélypince szintre, egyrészt minden egyes telekről lejuthatunk a Szent György utca alatt húzódó mélypince folyosóba, másrészt feltártunk egy eddig ismeretlen középkori eredetű mélypinceszakaszt is, amely pincekúthoz vezetett. A 18. században kialakított telkek zártvonalú beépítéssel zárultak a bástyasétány felé is. Mind a középkori, mind a barokk pincete-

rek megőrzése és bemutatása feltétlenül indokolt, amely helyreállításuk során valósulhat meg.

Az egykori bástyasétány alatt feltártuk az Árpád-kori városfal maradványait és a városfalhoz tartozó félköríves tornyot. A torony falai 2–5 méteres magasságban állnak, az eddig feltárt városfaltornyok között az egyik legjobb állapotú. A toronyhoz hozzáépítve tártuk fel szintén igen jó állapotban az Anjou-kori eredetű második városfalat. Végül a mai várfal magját ezen a szakaszon (a toronytól északra) egy török kori eredetű harmadik városfal alkotja. Mindezen városfalak műemléki védelemmel élveznek és feltétlenül indokolt bemutatásuk is.

Az egykori főhercegi palota úgynevezett luxusistállójának, valamint kerítésépítményének 20. századi falai elbonthatók.

BENCZE ZOLTÁN – B. NYÉKHELYI DOROTTYA –
MAGYAR KÁROLY – VÉGH ANDRÁS

38. Budapest I., Dísz tér 17.

Á, Kk, Kű

A Dísz tér, Színház utca, Szent György utca és volt Honvédelmi Minisztérium által határolt volt Honvéd Főparancsnokság épületében az udvaron kívül 34 pincehelyiséget sikerült feltárni. Az intenzív újkori beépítettség miatt a középkori házaknak és telkeknek jórészt csak a sziklába vágott objektumai maradtak meg, így egy-két pincerészlet, továbbá kutak és hulladékgyödrök. A középkori város szerkezetét ezen a részen két észak-déli irányú utca határozta meg. A két utca által közrefogott középkori középső háztömb az északi, a keleti és a nyugati oldalon is túlnyúlt a mai épülettömbön. A terület DK-i felében sikerült egy középkori pince hosszabb szakaszát feltárni, amelybe négy lépcső vezetett le. Fekete színű, hamus és szemetes középkori járósíntjén nagy mennyiségű 15. századi kancsó- és pohártöredéket találtunk. Egy másik középkori pincét a főparancsnokság épülete előtti járda alatt, a Ny-i oldalon találtunk meg. A K-Ny-i irányú pincelejártnak szerencsésen megmaradt az összes lépcsőfoka, a lépcsők feletti téglaboltozat indítása és a bejárat íves ajtónyílása is. A pince belső tere teljesen fel volt töltve. A középkori házakhoz tartozó kutakat és hulladékgyödröket is sikerült feltárni, amelyek közül háromban a víz konzerváló hatásának köszönhetően nagy mennyiségű szerves anyag is megmaradt. A 27-es pincehelyiség középkori pincerészletének sziklába vágott kútjában a szerencsésen megmaradt fa- és bőrtárgyak mellett a vizes, iszapos földből mintegy 100 000 darab növényi mag is napvilágra került, többek között köles, zeller, kapor, továbbá cseresznye, dió, füge, görögdinnye, körte, meggy, naspolya, szilva, szőlő. A házilag termesztett gyümölcsök mellett szép számmal voltak az anyagban vadon termő gyümölcsök is, így húsos som, mogyoró, erdei szamóca, kökény és hamvas szeder.

Munkatárs: Mester Edit, archeobotanika: Gyulai Ferenc.

BENCZE ZOLTÁN

39. Budapest I., Toldy Ferenc utca 8–10. –

Szabó Ilonka utca 7.

Kö, Kk

Nevezett telken a Collegium Budapest megbízásából végeztünk feltárást, mert a telekre apartmanházat szándékoztak építeni. A kutatás az 1997. évi feltárás folytatása volt.

A régészeti feltárás az alapozási és támfal erősítési munkákkal párhuzamosan folyt. Mivel a telek a meredek hegyoldalon helyezkedik el, és a szomszédos házat egy forrás is alámosta, komoly statikai problémák adódtak. Ezért nem lehetett teljes mélységig mindent feltárni, ugyanis talpszint alá nem mélyíthettünk.

A telken egy, a 14. században épült faszervezetes épület állt, amelynek mintegy 6 méter hosszú tölgyfa gerendáit sikerült feltárnunk. Sajnos a pontos alapterületét nem ismerjük, mivel az épület keleti homlokzata a mai utca alatt található. Az épülethez tartozott egy szintén gerendavázis kút is, valamint két gabonátároló verem, és egy lesüllyesztett hordóból készült kút/tárolóhely. Az épület a 15. század folyamán pusztult el. Ezután a terület némiképp átrendeződött, egy felsőbb telekhez egy terasztartó támfalat építettek. A 14. század elején mindent visszabontottak és elplaníroztak. Ezután kezdtek erre a helyre temetkezni egészen a 17. század végéig. Összesen 105, zömében koporsós, melléklet nélküli sírt tártunk fel.

A telek védelemmel továbbra is indokolt, mivel az új épület talpszintje alatt régészeti rétegek maradtak meg.

KOVÁCS ESZTER

40. Budapest II., Bem J. u. 3. – Feketesas u. 4.

Ró, Á, Kk, Kű

A Margithíd irodaház építésekor, a STRABAG Hungária Építő Rt. megbízásából végeztünk leletmentő ásatást. Sajnos a munkák a már megkezdett építkezés leállításával kezdődtek és mindvégig azzal párhuzamosan folytak. Így a régészetileg védett terület teljes feltáráására nem kerülhetett sor, csak néhány ponton tudtuk az alapozási mélység alatti régészeti jelenségeket megfigyelni.

A római korban a terület jelentőségét egymással szorosán összefüggő két fő tényező határozta meg: a szóban forgó területtől délre elhelyezkedő 1. századi ala (lovasszázados) tábor (a Csalogány utca – Fő utca – Horváth utca által határolt terület) és a birodalmi határ mentén futó fő kereskedelmi és hadi út (a Fő utca nyugati oldalán), mely a katonai táborokat összekötötte. A tábor polgári település, az ún. vicus övezte, melynek nyugati szélét a Horváth utcában előkerült római kimenekző jelzik. A limes-út mentén temető húzódott (Corvin tér, Császárfürdő). A lakott terület 4. századi elnéptelenedését mutatják a feltárások során előkerült sírok, melyeket a korábban használt épületek romjai közé ástak be (például a Medve utcában).

A kutatott terület közvetlen környékéről a következő római kori lelőhelyek ismertek. A limes-út és fürdő